

IZMEĐU I PREKO POTRAGE ZA IDENTITETOM I HUMANIZMOM

(Aktualnost filozofiranja K. Jaspersa)

1. Paradoks Jaspersove osobnosti i mišljenja

Možda nikada do sada misao, osobnost i djelo nekog filozofa nisu bili tako usko stavljeni u odnos kako je to slučaj pri interpretaciji filozofije K. Jaspersa. Činjenica jedinstva misli i osobnosti mogla bi pružiti optimum za prihvaćanje Jaspersove misli a da sve to nije djelovalo upravo suprotno. Za mnoge su, naime, komentatore Jaspers i njegova misao ostali „bez polazišta i bez sadržaja”¹, kao „filozofija bez komunikacije koja u sebi ostaje mrtva”², kao vremenski uvjetovano pomodarsko domišljanje koje se, napokon utopilo u iracionalnost i mistiku.

Ako se G. Marcel cjelokupno Jaspersovo djelo usudio okarakterizirati kao duboko, vitko i apelativno mišljenje koje je na pozornici filozofija dvadesetog stoljeća jedva moguće nadići³, onda bi se isplatilo istražiti u čemu i gdje su njegova dubina, aktualnost i trajna vrijednost. U širini te potrage valjalo bi zapaziti i činjenicu da je Jaspersovo djelo ostalo mrtvo na terenu „školske filozofije”⁴, dok je njezina snaga živjela u smislu one Nietzscheove „Vade mecum – vade tecum”.⁵ Iz te se činjenice može otkriti intencija i ono pregnatno Jaspersove misli. Čini se da su mnogi simpoziji prigodom stote godišnjice Jaspersova rođenja (1983.) dali nove poticaje da se bez „ignorancije i apologetskoga stava”⁶ ispita njegovo djelo koje je, doduše, u mnogim točkama ipak ostalo problematično, potrebno kritičkog vrednovanja i dorade.

Ako filozofija kojom se netko bavi, prema riječi J. G. Fichtea, ovisi o tome kakav je netko čovjek⁷, onda bi ovoga posljednjeg trebalo pokušati opisati, a njegovu misao odgonetnuti. Istodobno romantična i suvremena, Jaspersova je mi-

¹ Usp. F. HEINEMANN, *Existenzphilosophie – lebendig oder tot?*, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1974., str. 65; usp. I. URBANČIĆ, »Filozofija i Jaspersova misao transcendirajuće egzistencije«, u *Delo* 1–2 (1984), Beograd, str. 66.

² Usp. H. VORGRIMLER, »Philosophie ohne Kommunikation«, u *Theologisch-praktische Quartalschrift* 112 (1964), str. 13.

³ Usp. G. MARCEL, *Schöpferische Treue*, München-Paderborn-Wien 1963., str. 235.

⁴ Usp. W. SCHNEIDERS, *Karl Jaspers in der Kritik*, Bonn 1965., str. 247.

⁵ Usp. F. NIETZSCHE, *Fröhliche Wissenschaft (Vorspiel 7)*, Frankfurt 1982., str. 18.

⁶ Usp. K. SALAMUN, *Karl Jaspers*, München 1985., str. 9.

⁷ Usp. J. G. FICHTE, *Versuch einer neuer Darstellung der Wissenschaftslehre*, Hamburg 1975., str. 17.

sao onakva kakav je bio i on. Moralist, a u isto vrijeme i onaj koji ne vjeruje u krutost moralnih normi, istodobno iracionalan – a ipak onaj koji priznaje općenitost racionalnosti, istodobno monist u pogledu na ono Jedno – a ipak pluralist u razlaganju tog mišljenja, istodobno prosvjetitelj – a ipak mislilac koji se predao vjeri i koji je vjeru kao vjeru životom potvrdio, istodobno nemiran, a ipak onaj koji iza svega podvojenog u miru traži Jedno, istodobno pasivan u primanju onog biti–sebi–poklonjen – a ipak aktivan u onome što omogućuje egzistenciju, istodobno filozof koji razmišljanjem želi potvrditi život – a ipak onaj koji nije „dao” ništa za vođenje tog života. Jaspers, kao i njegova misao ostaje sve i ništa, antinomički mislilac, prazan i sveobuhvatan. Možda bi se u konačnici mogao najispravnije okarakterizirati rečenicom „Egzistencija je ništa bez Transcendencije”. Ta misao nije ostala samo njegova vjeroispovijest već „mudri domišljaj koji iz svega konačno učmalog smjelo pokazuje put i izvodi na otvoreno”.⁸

Brigom za ljudsku egzistenciju ugrožavanu sa svih strana Jaspersova se filozofija predstavila kao misao „goleme širine horizonta svih pozitivnih sadržaja filozofije umjetnosti i religije zapada, ali i preko toga”⁹ i ona je upravo zbog toga nezaobilazna za samosvijest suvremenog čovjeka. Imuna od svakog „izma”, ona „budi, upozorava, pokazuje putove, vodi jedan komadićak, čini spremnim i dopušta rast iskustva onoga izvanjskog”¹⁰; ona hrabri da se smjelo baci „sidro u prošlost i usuđuje ga se opet podići te zaploviti na otvoreno”.¹¹ Zahtijevajući aktivno sudjelovanje, Jaspersova filozofija ništa ne želi ostaviti zaboravljenim, nikoga ne želi ostaviti ravnodušnim, već poziva da se osobno uđe u bazen tradicije, u tok-i kretanje misli, a da se u konačnici ostane sam. Njezina je posljednja zadaća pozvati na samoću. Tu je njezina snaga i njezin paradoks – da se u samoći traži Istina koja povezuje. Snaga istine takve filozofije izranja iz iskustva nužnosti zajedničkog izvora komunikacije.¹²

2. Multidimenzionalnost krize i aktualnost Jaspersove misli

Ako je kob današnjeg vremena (nihilizam i besmislenost!) očita posljedica rastakanja i razaranja, ako se današnji tehnički uživalački svijet priklješten u kućine konačnosti pronalazi bez izlaza (ne zbog toga što je čovjeku – čini se – sve dopušteno i moguće, već zato što je sve postalo bez – Jedno), onda se Jaspersov poziv na jedinstvo i komunikaciju čini krvavo aktualnim.¹³ U prostoru perspektivnog pro-

⁸ H. SANER, *Karl Jaspers in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Hamburg 6 1982., str. 156.

⁹ W. SOEGMÜLLER, *Hauptströmungen der Gegenwartsphilosophie* (Bd. 1), Stuttgart 6 1978., str. 231.

¹⁰ K. JASPERS, *Von der Wahrheit*, München 1958., str. 1054.

¹¹ K. JASPERS, *Weltgeschichte der Philosophie*, München-Zürich 1982., str. 184.

¹² J. HABERMAS je označio Jaspersa kao „Filozofa komunikacije”, »Die Gestalten der Wahrheit«, u: H. SANER (Hrsg.), *Karl Jaspers in der Diskussion*, München 1973., str. 397. Na Kantovo, naime, pitanje: što treba da činim?, nije za njega dovoljno odgovoreno s usebljenjem kategoričkog imperativa. Usp. K. JASPERS, »Über meine Philosophie«, u: *Was ist Philosophie?*, München 2 1982., str. 397.

¹³ „Svjedoci smo čovjekova hybrisa i nereda njegovih čina.” K. JASPERS, *Die Atombom-*

grama komunikacije kruži Jaspersova misao čuvajući čovjekovu beskonačnost, cjelinu i njegovu bezuvjetnost kao krik volje za slobodom. Ona je upravo zbog toga skica čovjekove slike koja može postati zanimljiva za situaciju vremena u kojem živimo.

Dok svaka analiza kao izraz duha vremena u kojem živimo fiksira pojmove držeći se stroge logičke uskoče, Jaspersova misao teče, nemirna je, ponavlja se i ostaje otvorena. Pojmovi, naime, nisu ono posljednje, oni u Jaspersa „postaju i rastu”¹⁴, a s njima i čitavo mišljenje ostaje nemirno i pokretno, skela velike sinteze u—Jedinjenja. Vrijeme, naime, pokazuje da se gubitak jedinstva (jednosti) otkrio kao gubitak i čovjeka jer se razmrvljena stvarnost razbija o totalnu neodgovornost, besmislenost i izolaciju. U tom je smislu i pitanje nihilizma postalo središnji problem Jaspersova filozofiranja.¹⁵

Nihilizam se, naime, za Jaspersa predstavio kao „gubitak apsolutnosti stvari”¹⁶, kao „radikalni odvrat od vrijednosti”¹⁷ kao „manjak povjerenja”¹⁸, kao raskid s prošlošću i gubitak „neposredne sadašnjosti”.¹⁹ Sve do kasnih političkih spisa mučilo je Jaspersa goruće pitanje: može li čovjek pred bezdanom nihilizma ponovno pronaći svoje tlo?²⁰ Pitanje: što *sada*? može pritom pružiti ljekovitu šansu ako postane istinsko sabiranje (u—Jedinjenje), obraćenje, prihvaćanje filozofske tradicije „nutarnjeg govora” kao „nutarnjeg djelovanja”²¹, kao prihvaćanje philosophiae perenis (filozofije ujedinjavanja, susreta i vječne prisutnosti), kao smjeli obrat u tradiciju kontemplativnog mišljenja (Plotin, Eckhart, Cusanus) koje izvodi iz „radikalne neistine”²² i uvodi u prostor beskonačnosti, u iskustvo slobode.²³

be und die Zukunft des Menschen, München 1961., str. 157 „Nestale su egzistencija i Transcendencija (ili sloboda i Boga)” K. JASPERS, »Wissenschaft und Wahrheit«, u: K. JASPERS - A. PORTMANN, *Zwei Reden*, München 1960., str. 17. „Posvuda danas znanstvenici raspravljaju, strojevi rade i birokracija funkcioniira”, R. GURADINI, *Das Ende der Neuzeit*, Würzburg 1951., str. 104.

¹⁴ K. HOFFMANN, »Die Grundbegriffe der Philosophie von Karl Jaspers«, u: P. A. SCHILPP, *Karl Jaspers*, Stuttgart 1957., str. 82.

¹⁵ Usp. J. HERSCH, »Karl Jaspers une philosophie par-déla le nihilisme«, u: *Revue internationale de philosophie* 147 (1984), str. 410 sl.; J. SCHULTHEISS, *Philosophieren als Kommunikation*, Königstein 1981, str. 50.

¹⁶ K. JASPERS, *Einführung in die Philosophie*, München 1953., str. 37.

¹⁷ K. JASPERS, *Psychologie der Weltanschauungen*, Berlin² 1922., str. 280.

¹⁸ K. JASPERS, *Die geistige Situation der Zeit*, Berlin-New York³ 1979., str. 73.

¹⁹ Isto, str. 169.

²⁰ K. JASPERS, *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*, München-Zürich³ 1984., str. 467.

²¹ Tradicije Platona (*Sofist* 236 e), Augustinovich *Soliloquia*, Anselmova *Proslogiona*: „Udi u sobu svoje duše; odstrani sve osim Boga, i onoga što bi ti moglo pomoći da ga tražiš; zatvori vrata i traži ga. Recí sada, cijelo srce moje, reci sada: Tražim lice tvoje; *lice tvoje, Gospodine, ja tražim!*” (*Proslogion*, pogl. 1., u *Opera omnia*, ed. Schmitt, Seccorii 1938., 1, 109) Na takvo je mišljenje pozivao i Kant: *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht*, § 39.

²² K. JASPERS, *Über die Bedingungen und Möglichkeiten eines neuen Humanismus*, Stuttgart² 1983., str. 48.

²³ Usp. K. JASPERS, *Provokationen, Gespräche und Interviews*, München-Zürich 1969., str. 191.

Ako Minervina sova, tako se kaže, započinje svoj let u sumrak, onda kada dan postaje umoran, kad vrijeme ostari, kada se sjene oduže, onda Jaspersova misao jedinstva, beskonačnosti i slobode ne smije ostati u zaboravu. Dok se kraj filozofije kao promišljanja najavljuje u separatnim i zatvorenim formama scientizma i iracionalizma kao zaborav *granice*, tj. bezgraničnosti kao od–govornosti, onda Jaspersova filozofija ostaje aktualna. Ona, naime, ostaje manja, a uvijek viša od znanja; krilima uma nošena „metodološka svijest“²⁴ koja pretpostavlja, a istodobno i nadilazi partikularni razum; kao *ljubav* za Jednim, kao „traženje Bitka“.²⁵ Takvu je filozofiju Jaspers označio imenom „filozofija egzistencije“ ili kao „transcendirajuće mišljenje po kome čovjek želi postati on sam“²⁶; kao „bavljenje sobom“²⁷; kao „nutarnje djelovanje“ po kojem „sami postajemo svjesni onoga odakle živimo – što smo u svojoj konačnici – po čemu smo...“²⁸; kao „prisvajanje“ (Aneignung), kao razumijevanje i susret s drugim i onim sasvim Drugim, kao više–nego–mišljenje koje čuvajući slobodnim prostor Sveobuhvatnog (das Umgreifende) ne zanemaruje pluralizam pojavnosti istine i ne dopušta diobu od Jednog–Transcendencije.²⁹ Transcendencija, naime, ostaje ona posljednja centripetalna moć Jaspersova filozofiranja, „ono jednostavno otvoreno“³⁰ – Beskonačno. „Odrastao sam s morem“ – zapisao je Jaspers u svojoj filozofskoj autobiografiji. „Već sam tada nereflektirano doživio Beskonačnost. [...] More je očita prisutnost beskonačnosti. Beskonačnost valova. Uvijek je sve u pokretu, nigdje ništa čvrsto i cjelokupno u tom osjetno beskonačnom redu. [...] U ophođenju s morem odvajkada leži doživljaj filozofiranja. [...] More je slika slobode i Transcendencije.“³¹ Za istinskog filozofa sve postaje mjesto susreta s Transcendencijom. I svijet je njezin „znak i trag“³², „otvoreni horizont“³³, vječno sjećanje na Sveobuhvatno i zov Jednog. Filozofiranje je stoga *ljubav* za Jednim, ljubav odnosnosti koja ujedinjuje u Smisao – *Periechontologija*.

Pojmom „periechon“ već je Heraklit označio ono što skriva skritost Logosa – Smisla, a od čega u konačnici stasa sve što jest; u periechontologiji pristuna je i misao Anaksagore, koji je istim pojmom označio ono Beskonačno sve stvarnosti.³⁴ Jaspersovo zalaganje za filozofiju egzistencije kao periechontologiju valja shvatiti

²⁴ Ta svijest kao „metoda transcendiranja“ nosi čitavu Jaspersovu filozofiju. Usp. K. JASPERS, »Über meine Philosophie«, u: *Was ist Philosophie?*, München ²1982., str. 406.

²⁵ K. JASPERS, *Philosophie I*, Berlin-Heidelberg-New York ⁴1973., str. 4.

²⁶ K. JASPERS, *Die geistige Situation der Zeit*, Berlin-New York ⁵1979., str. 149.

²⁷ K. JASPERS, *Philosophie I*, Berlin-Heidelberg-New York ⁴1973., str. 270.

²⁸ Isto, str. XXXV.

²⁹ Usp. K. JASPERS, *Vernunft und Existenz*, Batavia 1935., t str. 48.

³⁰ K. JASPERS, *Von der Wahrheit*, München 1958., str. 150.

³¹ K. JASPERS, »Ein Selbstporträt«, u: *Was ist Philosophie?*, München ²1982., str. 7.

³² K. JASPERS, *Von der Wahrheit*, München 1958., str. 100.

³³ K. JASPERS, *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung*, München-Zürich ³1984., str. 279.

³⁴ Usp. H. KNITTERMEYER, *Die Philosophie der Existenz von der Renaissance bis zur Gegenwart*, Wien-Stuttgart 1952., str. 334.

kao nastojanje za „uskrsnuće metafizike”³⁵ na osnovi antropološko-sistematske potrage za smislom. Periechontologija želi pokazati izlaz iz bunkera konačnosti, liječiti rastrganost bitka, predočiti jedinstvo u ravnoteži, tražiti sintezu emocionalnog, racionalnog, osobnog i općenitog, prisjetiti na granicu i Bezgranično. Granica, iako čovjekova „temeljna situacija”³⁶, kaže da ništa konačno nije zaokruženo, da se ništa ne može spoznati bez ostatka, da smo i sami u svom bitku povredivi i napuknuti. Granična nas situacija, budeći iz naivne pospanosti tu-bitka, prisjeća na Bezgranično baš zato što nas stavlja pred upitnost, u odgovornost otvorenosti. Tu tek postaje jasno da je čovjek bitak prema drugome (granica uvijek graniči prema drugome), da je egzistencija – čovjek odgovorno otvoren i za onog sa svim Drugog.

Spektar Jaspersovih opisa egzistencije prisjeća na to da se tu ne radi o nečem čvrstom ni o nekoj govorom jednoznačnoj predatosti; egzistencija je jednostavno *odnos*, „pokazatelj koji upućuje na ‘ono preko svake objektivnosti’”³⁷; ona je ono otvoreno što se otima jednoznačnosti bilo poopćenja, bilo izolacije. Ako je Kierkegaard u egzistencijalnom odnosu imao pred sobom Boga kao jedinu svrhu odnosnosti, Jaspers je istu egzistencijalnu odnosnost proširio u multidimenzionalnost odnosa: svijet–drugi–Bog (Transcendencija). Imperativ se te odnosnosti sazeo u fundamentalnu maksimalnost čovjekove otvorenosti – slobodu. Sloboda, naime, karakterizira bezuvjetnu odnosnost egzistencije već u svojoj nutarnjoj a priori ovisnosti o Transcendenciji („samom bitku”, „apsolutnoj istini”, „Smislu”, „Ljubavi”, „Temelju”, „Jednom”).

Iskustvo se slobode³⁸ ne želi rasplinuti u pohlepu za samostalnošću, u fanatizam apsolutne slobode, već nastoji u svojoj punini ostaviti otvoren prostor susreta s Drugim svoga Ja, Transcendencijom. Alternativa „odakle” slobode povlači strogu liniju između filozofije egzistencije (Jaspers) i egzistencijalizma (Sartre).³⁹ „Sloboda i Bog su nerazdvojivi.”⁴⁰ Od Boga (Transcendencije) *darovana* sloboda temelji i bezuvjetnost interpersonalnosti. Jer ono, naime, po čemu se netko otvara drugome i što ga od drugoga razlikuje jest upravo njegova sloboda koja se primarno ne doživljava u masovnom diskursu, a ni u izolaciji (drugoj strani medalje omasovljenja), već u *samoći*, u jedinstvenosti življenog *sada* (kao prostoru u–Jedinjenja). Sadašnjost, naime, kao iskustvo jedinstvenosti slobode ujedno znači i iskustvo Drugoga, iskustvo onoga biti–s–Drugim.

³⁵ Već je P. WUST naslovio svoje djelo „Die Auferstehung der Metaphysik”. Usp. također M. MÜLLER, *Existenzphilosophie im geistigen Leben der Gegenwart*, Heidelberg ²1964., str. 212.

³⁶ O situaciji granice vidi H. MARCUSE, »Philosophie des Scheiterns«, u: H. SANER (Hrsg.) *Karl Jaspers in der Diskussion*, München 1973., str. 128., „najljepšu i najdublju snagu Jaspersova djela.”

³⁷ K. JASPERS, *Philosophie I*, Berlin-Heidelberg-New York ⁴1973., str. 26. Na više je mjesta Jaspers egzistenciju opisao izričitim Kierkegaardovim riječima.

³⁸ Egzistencija i sloboda za Jaspersa su zamjenljivi pojmovi. Usp. K. HOFFMANN, nav. čl., (usp. bilj. 14.), str. 87.

³⁹ Jaspers se odlučno ogradio od Sartreova egzistencijalizma. Usp. K. JASPERS, »Was ist Existenzialismus«, u *Aneignung und Polemik. Gesammelte Reden und Aufsätze zur Geschichte der Philosophie*, München 1968., str. 497.

⁴⁰ K. JASPERS, *Einführung in die Philosophie*, München 1953., str. 43.

„Sada” je onaj vremenski tjesnac u kojem se otkriva „dubina vremena”.⁴¹ U trenu egzistencije, u onome preko vremena – *kairosu* slobode (u iskustvu darovanosti slobode!), a, s druge strane, i u šifri svijeta – krajnjoj *periferiji* čovjekove odnositnosti, pružen je otvoren prostor egzistencije. Tu je u igri i Transcendencija kao „najbliža blizina i najdalja daljina”⁴², kao „dubina Odakle i Kamo”⁴³, kao Smisao svega što jest. U njoj sve opće i sve posebno pronalazi svoje mjesto. I čitav je čovjek privučen i prožet Transcendencijom. Svaki intelektualni irealizam (um bez egzistencije) ili netranscendentno samopotvrđivanje (egzistencija bez uma) gube bezuvjetnost odnosa i skončavaju u „komunikativnom nasilju”.

Jaspersova periechontologija izlazeći na otvoreno ne želi čovjeka usamiti u tišini sistema mislećeg znanja (Hegel) već ga snagom otvorene logike uma želi uvesti u multidimenzionalni dijalog na terenu totalne otvorenosti – slobode. Tako smisao, značaj i zadatak Jaspersova mišljenja leži upravo u tome da čovjek u perspektivi otvorenosti dostigne samog sebe, svoju samoću, vlastiti bitak, svoju *jedno*-kratnost i vječnost, svoju *slobodu* da bi u tome i preko toga u *po-vjerenu* (u „vjeri” kao smjelosti slobode) shvatio svoju bezuvjetnu vezanost. Samo tamo gdje je čovjek sam niče vez prema drugome. Heterologija, ono biti s drugim za—Jedno, transsubjektivnost kao humanost pronađena već u iskustvu poklonjene slobode, u Drugome kojega Ja, ostaje zadnji cilj Jaspersove potrage za samoidentitetom.

4. Jaspersov model samoidentiteta i humanizma

Aktualnost problema humanizma i identiteta donosi na površinu mnoštvo zabluda.⁴⁴ Današnje se interdisciplinarno traganje za humanizmom i samoidentitetom⁴⁵ pokazuje nekomunikativno prema tradiciji. Poziv se „spoznaj samoga sebe”, naime, u tradiciji starogrčke filozofske baštine shvaćao kao poziv na umnost samoodnositnosti kao poziv na samoidentitet uma.⁴⁶ U sjeni se židovske tradicije isti poziv tražio u susretu s Drugim (u primatu Drugoga).⁴⁷ Rasprava o identitetu i humanosti treba da počne od spoja obiju tradicija. Jaspersova mi se filozofija baš u toj točki čini plodonosnom, jer potajna je intencija njegove misli zametnuti dijalog

⁴¹ K. JASPERS, *Philosophie I*, Berlin-Heidelberg-New York *1973., str. 17.

⁴² K. JASPERS, *Provokationen. Gespräche und Interviews*. München 1969., str. 194.

⁴³ K. JASPERS, *Von der Wahrheit*, München 1958., str. 306.

⁴⁴ Usp. O. MARQUARD (hrsg.), *Identität, Schwundtelos und Mini-Existenz. Bemerkungen zur Genealogie einer aktuellen Diskussion*, München 1979., str. 347 sl.

⁴⁵ Usp. P. BERGER - Th. LUCKMANN, *Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit. Eine Theorie der Wissenssoziologie*, Frankfurt 1969.; G. H. MEAD, *Geist, Identität und Gesellschaft*, Frankfurt 1973.; E. TUGENDHAT, *Selbstbewußtsein und Selbstbestimmung. Sprachanalytische Interpretation*, Frankfurt ²1981.; E. ERIKSON, *Identität und Lebenszyklus*, Frankfurt 1966.

⁴⁶ Usp. ARISTOTEL, *Met.*, 993 b 10.

⁴⁷ „Biblija je primat Drugoga u odnosu prema meni”. (E. LÉVINAS, *Wenn Gott ins Denken einfällt. Diskurse über die Betroffenheit von Transzendenz*, Freiburg-München 1985., str. 116.) Iako se Lévinas smatra na liniji Husserlove i Heideggerove filozofije, nije moguće previdjeti i Jaspersov utjecaj. God. 1983. postaje Lévinas prvi nosilac naddrade K. Jaspersa. „Illeite” – On-stvo je za njega Bog Biblije.

između filozofske i biblijske tradicije, i na toj osnovi riješiti aporiju humanizma i samoidentiteta (identiteta i diferencije).

Interesom za Bibliju⁴⁸ nastojao je Jaspers započeti veliki dijalog između filozofije i teologije, i to ne više na području teme „Bog”, ne više ni na području teme „čovjek – svijet”, već na području teme „Drugi”, tj. na tlu diferenciranog identiteta (diferencije identiteta), na tlu *odnosa* prema drugome i onome sasvim Drugome.⁴⁹ Pitanje odnosa prema Drugome, kao pitanje samoidentiteta izronilo je za Jaspersa iz iskustva blize prošlosti, iz iskustva totalitarizma, omasovljenja, izolacije, sebičnosti, izrabljivanja i, u konačnici, u bijegu od sebe samoga, u bijegu od Drugoga slobode po čemu je tek moguć svaki humanizam.

Današnje opće prihvaćanje Meadove model-teze⁵⁰, da se identitet osobe bitno konstituira u sociološko-pragmatičko-govornoj sferi, i, unatoč nekim genijalnim zapažanjima, ostaje prekratko. „Kao homo politicus čovjek umire najbrže!”⁵¹ Teško je stoga bez slobode *pojedince* (samoidentitet u Jaspersovu smislu riječi!) istaknuti čovjekovu društvenu vezanost. Prebrzo bi bilo, Jaspersov poziv na slobodu okarakterizirati kao bijeg u strategiju imuniziranja ili u „žargon vlastitosti”. Doduše, traganje za samoidentitetom vodi k samoći vlastitosti gdje je ono bitno iskustvo susreta s Drugim moguće tek u konačnici. „Izbor mene samoga jest i izbor Drugoga.”⁵² Put slobode do identiteta otkriva tako apsolutnu razliku kao temelj i a priori humanosti.⁵³

Prostor čovjekova samoidentiteta ostaje tako, prema Jaspersu, elipsa s dvama žarištima: biti—sam i biti—s—Drugim. Traganje za samoidentitetom ne skončava u konačnici totalne isključivosti, ni u apsolutnoj niveliranosti vlastitosti. Tek Drugi ostaje jamstvo slobode, jer, sprečavajući hapticitet i razjedinjenost identiteta, izvodi na otvoreno, uvodi u susret. I samo je onaj identičan sa samim sobom tko drugome može reći: budi ti sam! — samo onaj tko je *slobodan*. Sloboda je tako ključ samoidentiteta i humanosti. Manipulirane marionete posjeduju prostor igre, intersubjektivnost i susret poznaje samo čovjek kao sloboda! I, ako se čovjek ne shvati samo kao društveno biće već kao sloboda, tada se pred imperativom „budi ti sam!”, „budi slobodan!” ne završava kao pred nekom definicijom i ne na kraju, već na početku, jer za slobodu je sve početak. Specificum samoidentiteta ne leži, dakle, u zatvaranju ili u grabljenju pozicije nadmoći nad drugim, nego u poštivanju i odgovornosti izvornosti slobode, u Bitak—odnosu i kao takvom u samoodnosu, u iskustvu odnosa prema Drugome slobode drugoga. „Najbolje što se danas može pokloniti jest blizina samostalne osobnosti. Tu je, naime, jamstvo da Bitak jest.”⁵⁴

⁴⁸ Usp. K. JASPERS, *Vom europäischen Geist*, München 1947., str. 28 sl.

⁴⁹ Mišljenje relacije podržavano je principom intencionalnosti (Husserl) i njezine antropološke dorade u tradiciji filozofije dijaloga (Buber, Rosenzweig...).

⁵⁰ Na Meadovu modelu grade svoja mišljenja K.-O. APEL, J. HABERMAS, E. TUDEND-

HAT...

⁵¹ J. MÖLLER, *Menschsein ein Prozess. Entwurf einer Anthropologie*, Düsseldorf 1979., str. 287.

⁵² K. JASPERS, *Philosophie II*, Berlin-Heidelberg-New York ⁴ 1973., str. 182.

⁵³ „Tamo gdje čovjek postane on sam, tamo postoji sigurnost Transcendencije” (K. JASPERS, *Von der Wahrheit*, München 1958., str. 542.). „Gdje sam potpuno ja sam, nisam više ja sam!” (K. JASPERS, *Philosophie II*, Berlin-Heidelberg-New York ⁴ 1973., str. 199.

⁵⁴ K. JASPERS, *Die geistige Situation der Zeit*, Berlin-New-York ⁵ 1979., str. 178.

Ostaje, napokon, da su, prema Jaspersu, odnos iprema drugome i vjernost prema samome sebi (identitet i diferencija) nedjeljivi. „Tko nije vjeran prema sebi, nije ni vjeran prema drugome!”⁵⁵ Iskustvo slobode kao iskustvo susreta s Transcendencijom vodi u vjernost i oslobođenje od sebe, stavlja pred odgovornost u susretu s beskonačno Drugim drugoga.⁵⁶ Susret s Transcendencijom i njezino iskustvo u osobnoj odnosnosti slobode ostaje ono odlučujuće samoidentiteta i humanizma.⁵⁷ Bez odnosa, naime, prema Transcendenciji sve konačno ostaje „neljudsko”.⁵⁸

Temelj samoidentiteta, pronađen u diferenciji slobode, jest bezuvjetna odnosnost – komunikativnost. Samo tamo, naime, gdje je sloboda shvaćena kao odnosnost, kao komunikativna volja uma postoji razlog nadanja. Nije više, prema Jaspersu, dovoljno s Kantom tražiti mogućnost nade u *postulatu* uma. „Čovjek odlučujuće nego ikada hiti k sigurnosti koja mu manjka, k sigurnosti da JEST ono što je vječno, da postoji Bitak po kojem i on sam jest. Ako postoji Božanstvo, onda je moguća svaka nada.”⁵⁹ Tu postaje očito „da Bog jest”⁶⁰, jer „nemoguće je da čovjek izgubi Boga (Transcendenciju) a da pritom i on sam ne prestane biti čovjek.”⁶¹

Temeljni tekst čovjekova bitka izražen u primatu slobode kao susreta s Transcendencijom (s Drugim) ostaje optimum samoidentiteta i osnova humanosti. Jer, ako se ljudi ne osjete povezanimi od svoje jedinstvenosti slobode (osobnog iskustva odnosnosti prema Transcendenciji), onda će međusobno zauvijek ostati daleki i razjedinjeni, otuđeni. Model Jaspersovih triju čovjekovih temeljnih struktura otvorenosti: *egzistirati – komunicirati – transcendirati* (kao nutarnje iskustvo slobode) opisujući etičku realnost – samoidentitet, istodobno posreduje temeljnu normativnu strukturu optimalne odnosnosti prema drugome – humanost. *Sloboda*, napokon, kao otvoreni horizont i mjesto susreta čini bezuvjetni a priori svakog identiteta i intersubjektivnosti (humanosti).

Humanizam bez humanosti (kao iskustvo krize čovjekove bezodnosnosti), ili u formi totalitarizma, ili kao solipsizam, kao neodgovornost, kao nihilizam i, napokon, ateizam ostaje posljedica nijekanja i zaborav iskustva slobode kao bezuvjetne odnosnosti (komunikativnosti) prema Transcendenciji (prema Drugome). I ako se danas u posljednjem vapaju *moderne* izlaz iz krize traži putem jednoga novog humanizma, onda ove Jaspersove misli ne bi smjela prekriti prašina zaborava.

⁵⁵ K. JASPERS, *Philosophie* II, Berlin-Heidelberg-New York ⁴ 1973., str. 136.

⁵⁶ Jaspers je katkad ubrojen među filozofe dijaloga. (H. U. von BALTHASAR, *Einsame Zwisprache. M. Buber und das Christentum*, Köln 1958., str. 5.; H. H. SCHREY, *Dialogische Denken*, Darmstadt 1970., str. 35.). Uz očito slaganje s dijalogistima, ne bi trebalo previdjeti i Jaspersovu originalnost, pokušaj da istakne „Nužnost sudjelovanja drugoga na samo-postanku.” Usp. M. THEUNISSEN, »Die Kommunikationserhellung von Karl Jaspers zwischen Transzendentalphilosophie und Philosophie des Dialogs«, u *Der Andere. Studien zu Soziologie der Gegenwart*, Berlin-New York ² 1982., str. 477.

⁵⁷ U toj se misli Jaspers u potpunosti slaže s Heideggerom. Usp. M. HEIDEGGER, *Identität und Differenz*, Tübingen 1957., str. 23.

⁵⁸ K. JASPERS, *Von der Wahrheit*, München 1958., str. 718.

⁵⁹ K. JASPERS, »Über meine Philosophie«, u *Was ist Philosophie?*, München ² 1982., str. 399.

⁶⁰ K. JASPERS, *Von der Wahrheit*, München 1958., str. 896.

⁶¹ K. JASPERS, *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*, München ⁹ 1983., str. 273.